

ДЖЕРЕЛА САМОФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ: ЇХ СКЛАД ТА СТРУКТУРА ЗА КРИЗОВИХ УМОВ

У статті розглянуто склад і структуру внутрішніх джерел фінансування за трьома напрямками формування фінансових ресурсів; надано детальну характеристику кожного джерела окремо; визначено фактори, що обумовлюють вибір ефективного механізму самофінансування підприємства за кризових умов.

Ключові слова: власний капітал, самофінансування, внутрішні джерела фінансування, фінансові ресурси, статутний фонд, амортизаційний фонд, нерозподілений прибуток.

Зрозуміло, що джерела самофінансування підприємства розглядаються з позиції внутрішнього фінансування. Суми, отримані з внутрішніх джерел, як правило, не підлягають поверненню і належать до числа найбільш явних ресурсів, але мають властивість обмеженості. Проте наявність у достатньому обсязі власних грошових коштів та їх ефективне використання свідчать про високий рівень платоспроможності, ліквідності та фінансової стійкості підприємства. Саме тому, всі можливості формування фінансових ресурсів підприємства за рахунок внутрішніх джерел повинні бути виявлені та використані. Особливо це є актуальним за кризових умов, коли залучення фінансових ресурсів із зовнішніх джерел є проблемним та не завжди вигідним для підприємства.

Питання фінансування господарської діяльності суб'єктів господарювання завжди цікавили вітчизняних і зарубіжних вчених. Власні підходи до визначення джерел фінансування підприємств обґрунтували у своїх працях: І. О. Бланк, І. М. Боярко, Є. Ф. Брігхем, Л. Д. Буряк, Ю. М. Воробйова, А. Б. Гончарова, Б. О. Жнякін, В. В. Краснова, Л. В. Кузьменко, Л. О. Коваленко, В. В. Кузьміна, Р. С. Квасницька, Н. Ю. Калач, А. М. Поддєрьогін, Г. О. Партин, Л. М. Ремньова, Н. Є. Селюченко, Б. І. Сюркало, Л. С. Ситник, В. Є. Черкасов, І. О. Школьник, В. М. Шаповалова, В. М. Шацька, В. М. Шелудько [1-5] та інші. Більшість з них поділяє думку, що залучення фінансових ресурсів здійснюється з двох основних джерел: внутрішніх (власних) та зовнішніх (чужих). Але ж їх склад та структура різняться та залишаються у фокусі наукових досліджень, незважаючи на суттєві досягнення в цьому напрямку внаслідок сталого розвитку підприємництва, зміни ринкової кон'юнктури та кризових факторів.

Мета статті – дослідити окремі складові джерел самофінансування підприємств за можливими напрямками формування фінансових ресурсів з метою виявлення основних з них та встановлення факторів, що обумовлюють вибір ефективного механізму самофінансування підприємства в кризових умовах.

Через нестабільність економічної ситуації та недоступність кредитних ресурсів підприємства повинні розраховувати насамперед на внутрішні фінансові джерела, що формуються за рахунок власного

капіталу, але можливість їх використання обмежена.

Власний капітал – це сума внесків засновників (учасників), що відображає обсяг прав власності, оцінених за ринковою вартістю на момент створення господарюючого суб'єкта, та фінансові ресурси, які накопичені чи одержані в результаті ефективної діяльності підприємства, зокрема нерозподілений прибуток, амортизаційні відрахування і суми дооцінки необоротних активів, дохід від реструктуризації активів і стійкі пасиви.

Отже, склад і структуру внутрішніх джерел фінансування доцільно розглядати за трьома напрямками формування фінансових ресурсів (рис. 1):

- фінансові ресурси, які надані засновниками та учасниками підприємства;
- фінансові ресурси, які накопичені чи одержані в результаті ефективної діяльності підприємства
- інші фінансові ресурси.

Розглянемо кожне джерело окремо.

У момент створення суб'єкта господарювання відбувається первісне залучення фінансових ресурсів і формується статутний капітал (фонд).

Статутний фонд – це сукупність вкладів (у грошовому виразі) засновників (учасників) у майно підприємства при його створенні для забезпечення діяльності останнього в розмірах, визначених установчими документами. Статутний капітал за своїм матеріальним складом є сукупністю активів, інвестованих засновниками (учасниками), що відображає їхню вартість. У зв'язку з цим оцінка власного капіталу визначається оцінкою відповідних активів і зобов'язань. Однак це не означає, що загальна сума власного капіталу обов'язково дорівнюватиме ринковій вартості акцій підприємства або сумі, яку можна отримати від реалізації його чистих активів за умов безперервної діяльності.

Статутний фонд є одним з головних внутрішніх джерел фінансування і виконує такі функції: основоположну, гарантійну, регулятивну, організаційну та довгострокового фінансування.

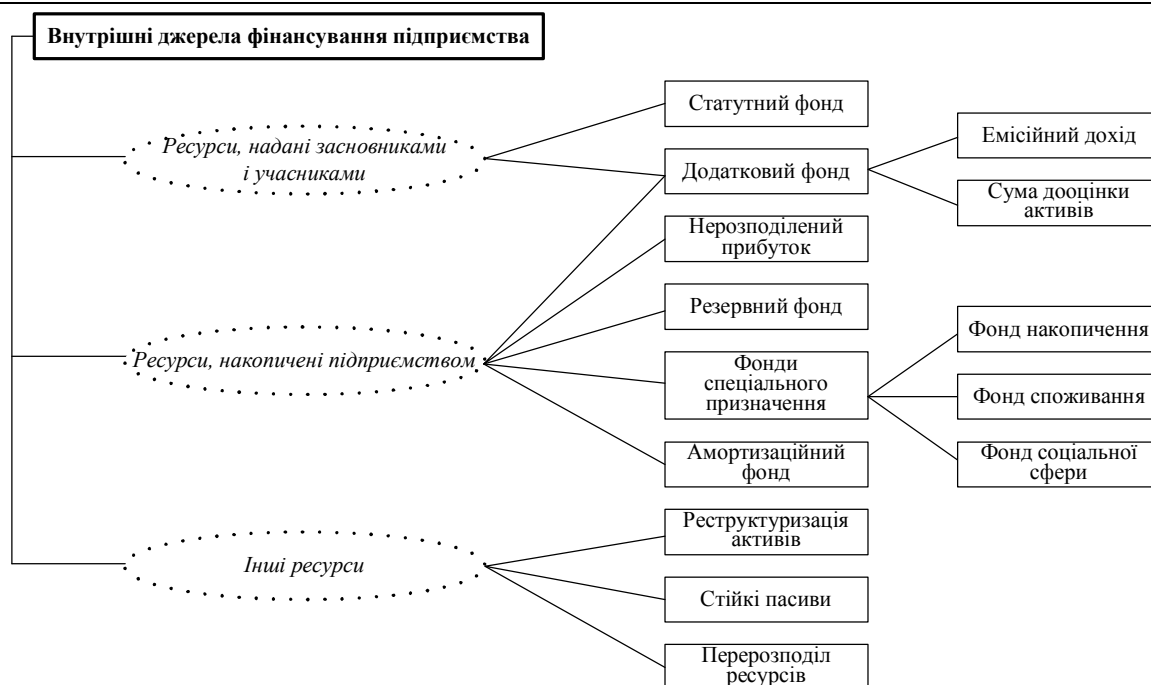

Рис. 1. Склад та структура джерел самофінансування підприємства

Обов'язковість створення статутного фонду передбачена законодавством для підприємств і товариств різних форм власності, а його мінімальний розмір – лише для господарських товариств. Так згідно зі ст. 14 Закону України «Про акціонерні товариства» мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства (публічного та приватного) – це 1250 мінімальних заробітних плат з огляду на розмір ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення акціонерного товариства [6]. Розміри статутних капіталів товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, командитних та повних товариств не обмежуються відповідно до ст. 52 та ст. 65 Закону України «Про господарські товариства» [7]. Зауважимо, що для приватних підприємств розмір статутного фонду також не встановлено [8].

Джерелами створення статутного фонду підприємств, залежно від організаційно-правових форм господарювання і форм власності, можуть бути: акціонерний капітал (для акціонерних товариств), пайовий капітал (для партнерських підприємств – товариств з обмеженою відповідальністю, кооперативних, орендних, командитних і т. д.), галузеві та бюджетні кошти (для державних підприємств) та ін.

Для збільшення статутного фонду використовується додатковий капітал (фонд). Джерелами його формування можуть бути сума дооцінки активів (основних засобів та інших матеріальних цінностей) і емісійний дохід, який виникає у випадку додаткової емісії акцій підприємства або, коли у разі первинної емісії, акції продаються за ціною вище номіналу. Крім того, варто зауважити, що емісійний дохід належить до ресурсів, наданих засновниками і учасниками, а сума дооцінки активів – до ресурсів, накопичених підприємством. Нормативними документами заборонено використання статутного капіталу на цілі споживання.

До джерел коштів, які не розподіляються, а утримуються підприємством, як правило, з метою реінвестування відносять нерозподілений прибуток.

Нерозподілений прибуток – частина чистого прибутку, отриманого в попередньому періоді, яка залишається в розпорядженні підприємства після виплати дивідендів та здійснення відрахувань у відповідні резервні фонди (за їх наявністю) згідно з установчими та нормативними документами, що регулюють діяльність цього суб'єкта господарювання. Аналізуючи нерозподілений прибуток з точки зору важливого джерела самофінансування, слід звертати увагу на фінансові результати діяльності та дивідендну політику підприємства. Варто враховувати також законодавчі обмеження та діючий порядок виплати та оподаткування дивідендів. Основні напрямки використання нерозподіленого прибутку можна визначити як накопичення та споживання, залежно від стратегічних перспектив розвитку суб'єкта господарювання.

Нерозподілений прибуток – основне джерело формування резервного капіталу (фонду). Цей страховий фонд є частиною власного капіталу підприємства і створюється для покриття збитків та втрат унаслідок здійснення господарської діяльності. Порядок формування цього фонду регламентується засновницькими документами. Однак чинним законодавством встановлено мінімальний розмір резервного капіталу (не менше 15 % статутного капіталу) та мінімальний розмір щорічних відрахувань – не менше 5 % чистого прибутку [9]. У наш час не передбачено ніяких податкових пільг при створенні резервного фонду.

Можливими, але не обов'язковими джерелами власного фінансування підприємства є фонди спеціального призначення, які формуються головним чином за рахунок нерозподіленого прибутку. Кількість таких фондів, порядок їх формування і цільового використання коштів регулюється статутом і іншими установчими документами підприємства. Фонди спеціального призначення, як правило, поділяються на фонд накопичення (кошти резервуються і спрямовуються на покращення матеріально-технічної бази підприємства), фонд споживання (кошти спрямовуються на вирішення соціальних питань та

матеріального стимулювання працівників, а також на інші заходи, що не призводять до утворення нового майна підприємства) і фонд соціальної сфери (суми, спрямовані на утримання та розвиток соціальної сфери).

Фінансові ресурси, накопичені за рахунок амортизаційних відрахувань протягом всієї господарської діяльності підприємства, утворюють амортизаційний фонд. Обов'язковою умовою його формування є продаж продукції (товарів, робіт, послуг) споживачу і надходження виручки від реалізації, яка забезпечує безперервний кругообіг коштів (нагадаємо, що амортизаційні витрати входять до складу собівартості, а остання відповідно складає основу ціни реалізації).

На відміну від прибутку, амортизаційні відрахування повністю залишаються у розпорядженні підприємства і є тимчасово вільними грошовими коштами, унаслідок чого внесені у склад внутрішніх джерел фінансування, якими підприємство розпоряджається самостійно. Вагомим моментом у реалізації завдань самофінансування є вибір підприємством ефективного методу нарахування амортизаційних відрахувань, з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання, який прямо впливає на розмір амортизаційного фонду.

Згідно з П(С)БО 7 «Основні засоби» амортизація основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів) нараховується із застосуванням таких методів: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого [10]. Підприємство може застосовувати норми і методи нарахування амортизації основних засобів, передбачені податковим законодавством.

Рациональне використання ресурсів амортизаційного фонду за цільовим призначенням забезпечує процес розширеного відтворення.

Крім перерахованих вище джерел внутрішнього фінансування, підприємства знаходять інші унаслідок проведення реструктуризації активів (наприклад, реалізація або оренда зайвого майна), перерозподілу

ресурсів (страхові відшкодування та резерви наступних витрат і платежів) чи використання стійких пасивів (коштів, які не належать підприємству, але постійно перебувають на його балансі).

Слід зауважити, що за умов використання, суми постійної нормальної кредиторської заборгованості (стійкі пасиви) прирівнюються до власних оборотних коштів.

Як ми вже з'ясували, основними, але не єдиними джерелами внутрішнього фінансування підприємства є амортизаційний фонд та нерозподілений прибуток, рациональне цільове використання яких дозволить підвищити фінансову стійкість підприємства та зберегти його незалежність від зовнішніх інвесторів.

Як ми з'ясували вище, самофінансування підприємств може здійснюватися різними способами і з різних джерел, що мають обов'язковий чи необов'язковий характер формування. І вибір найбільш ефективного механізму самофінансування підприємства в кожному випадку індивідуальний та залежить від багатьох факторів, серед яких можна виділити:

- організаційно-правову форму власності та вид діяльності підприємства;
- поточний фінансовий стан та рівень розвитку суб'єкта господарювання;
- доступність тих чи інших джерел самофінансування;
- матеріально-технічну базу та амортизаційну політику підприємства;
- соціально-економічні умови існування та тенденції розвитку підприємства;
- інші.

Таким чином, залучення та рациональне використання фінансових ресурсів із внутрішніх джерел має вирішальне значення у забезпеченні стабільного стану будь-якого підприємства. А це визначає необхідність подальшого вивчення цього процесу з метою виявлення можливих напрямків удосконалення механізму самофінансування підприємств у мінливих умовах сьогодення.

Список літератури

1. Бланк І. О. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* / І. О. Бланк. – К.: Ельга, 2008. – 722 с.
2. Кузьменко Л. В. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* / Л. В. Кузьменко, В. В. Кузьмін, В. М. Шаповалова. - Х.: Олді-плюс, 2003. - 256 с.
3. Партин Г. О. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* / Г. О. Партин Н. Є. Селюченко. – Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – 332 с.
4. Школьник І. О. *Фінансовий менеджмент: навч. посіб.* / І. О. Школьник, І. М. Боярко, Б. І. Сюркало; за ред. І. О. Школьник. Суми: Університетська книга, 2009. – 301 с.
5. Поддєрьогін А. М. *Фінансовий менеджмент: [підручник]* / Поддєрьогін А. М. – К.: КНЕУ, 2005. – 536 с.
6. Закон України «Про акціонерні товариства» із змінами та доповненнями // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – www.rada.gov.ua
7. Закон України «Про господарські товариства» із змінами та доповненнями // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – www.rada.gov.ua
8. Лист № 1858 від 26.03.2004 «Щодо формування приватним підприємством статутного фонду» // Офіційний сайт Державного комітету України з питань регулярної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – <http://www.dkrp.gov.ua>
9. Господарський Кодекс України // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-15/page4>
10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби" // Офіційний сайт Верховної ради України [Електронний ресурс]. – <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00>.

РЕЗЮМЕ

Черемисова Тат'яна

Источники самофинансирования предприятий: их состав и структура в кризисных условиях

В статье рассмотрены состав и структура внутренних источников финансирования по трем направлениям формирования финансовых ресурсов; дана подробная характеристика каждого источника в отдельности; определены факторы, обуславливающие выбор эффективного механизма самофинансирования предприятия в кризисных условиях.

RESUME

Cheremisova Tetyana

Sources of self-financing of enterprises: their composition and structure in condition of crisis

Composition and structure of the internal sources of funding in three areas for formation of financial resources have been considered in the article. The detailed description of each source separately has been given. The factors that contribute to the choice of an effective mechanism for self-financing company in the condition of crisis have been determined.

Стаття надійшла до редакції 23.02.2013 р.